

שיבואר.

התירוץ הראשון הוא של רבי חנינא [ומצויין באות ח' מתוך חרפ"ש]:

אמר רבי חנינא: דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה, שנאמר "משפט אחד יהיה לכם". וממנו למדנו שיש להשוות את קבלת העדות בדיני ממונות לדיני נפשות. וזהו דין המשנה.

ומה טעם אמרו במשנה וברייתא של שטרות המאוחרים, שדיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה? משום תקנת חכמים, כדי שלא תנעול דלת בפני לויין. שלא יחששו המלווים שמא לא יעמדו עדי ההלוואה בדרישה ובחקירה, ויימנעו מלהלוות כסף לזקוקים להלוואה.⁽²⁰⁾

ותמהה הגמרא: **אלא מעתה**, שאמרת, תיקנו חכמים שאין לדרוש ולחקור את עדי הממונות, ניטלת היכולת מהדיינים בבית הדין לברר את האמת באמצעות דרישה וחקירה של העדים, ואם כן, אם טעו הדיינים, ופסקו שלא כהלכה, לא ישלמו למפסיד את ההפסד שגרמו לו, שהרי אם היו יכולים לדרוש ולחקור, יתכן והיו מגיעים לחקר האמת!?

לב-ב

ומתרצת הגמרא: אם תאמר שאין הדיינים צריכים לשלם עקב טעותם, אם כן, כל שכן שתנעול דלת בפני לויין. לפי שיחששו המלווים שמא יטעו הדיינים לרעתם, וגם אם יצליחו להוכיח את טעותם לא ישלמו להם הדיינים, ויימנעו המלווים מלהלוות את כספם.

התירוץ השני הוא של רבא [ומצויין באות ר' מתוך חרפ"ש].

רבא אמר: אין צורך לומר שמשנתנו נשנית לפני התקנה של נעילת דלת, אלא מתניתין דהבא אינה עוסקת בכל דיני ממונות, אלא עוסקת רק בדיני קנסות, שגם הם נקראים "דיני ממונות", אך אין בהם את החשש של נעילת דלת.

ואידך, המשנה והברייתא של שטרי חוב מאוחרים, עוסקת בהודאות והלוואות, שיש לחוש בהם לנעילת דלת, ובהן תיקנו חכמים שידונו בלי דרישה וחקירה.⁽²¹⁾

התירוץ השלישי הוא של רב פפא [ומצויין באות פ' מתוך חרפ"ש]

רב פפא אמר: אידי ואידי, זה וזה, מדברים בהודאה והלוואה.⁽²²⁾

השיטות השונות.

21. ו"הודאות" משמעותן עדים המעידים לטובת המלווה, שהודה לו הלווה בפניהם על חובו כלפיו. רש"י

22. ולא נחלקו רבא ורב פפא בעיקר הדין. חידושי הר"ן.

20. ודנו האחרונים, האם לאחר שתקנו חכמים שלא צריך דרישה וחקירה, יש לעדות הזאת תוקף מן התורה, לפי שאין הדרישה והחקירה מכלל העדות, אלא היא חיוב על בית דין לחקור ולדרוש את העדים, או שללא דרישה וחקירה אין זו עדות מן התורה אלא רק מדרבנן. ועיין במשנת יעבץ חושן משפט סימן יא שהביא את

כאן — בדין מרומה, יש לך לדרוש ולחקור היטב.

כאן — בדין שאין מרומה.

והתירוץ הרביעי הוא של רב אשי [וסימנו ש' מתוך חרפ"ש]

רב אשי אמר: מתניתין, את הסתירה בין המשנה כאן למשנה ולברייתא של שטרות המאוחרים, יש לתרץ, כדשנינו, כמו שלשת התירוצים שתירצו שלשת האמוראים.

ואילו את הסתירה, לכאורה, של קראי, שהקשה ריש לקיש, יש ליישב, שאין הפסוק של "צדק צדק תרדוף" בא ללמד על הצורך בדרישה וחקירה של העדים, אלא הוא בא לומר, צדק את הדין שלך, וצדק את הפשרה שלך, בשוה. דהיינו, שתדון את הדין או תעמוד על פשרה, לפי הענין, לפי ראות עיניך, ולא תרדוף תמיד אחר אחד מהם בדוקא, אחר הדין בדוקא או אחר הפשרה בדוקא, שלכן אמר הכתוב פעמיים "צדק", ללמד שיש לרדוף אחר הצדק בשוה, אחד לדין, ואחד לפשרה.⁽²⁵⁾

כדתניא: "צדק צדק תרדף" — אחד לדין,

אלא כאן, במשנתנו, מדובר בדין "מרומה"⁽²³⁾ שאז יש לחקור ולדרוש היטב, כדי להוציא הדין לאמיתו.⁽²⁴⁾

ואילו כאן — בדין שאינו מרומה.

ומצינו חילוק שכזה בדאמר ריש לקיש.

דריש לקיש רמי, הקשה, שלכאורה יש סתירה, בדברי הכתוב:

מצד אחד **כתיב [ויקרא יט] "בצדק תשפט עמיתך"**. אמר הכתוב "צדק" רק פעם אחת, ולא כפל לשונו לומר "בצדק צדק תשפט עמיתך". ואם היה כופל את המילה "צדק", אז היינו לומדים שצריך הדיין לדקדק היטב כל כך ולחקור ולדרוש, אך הכתוב לא אמר כך.

ומאידך, **כתיב [דברים טז] "צדק צדק תרדף"**, ומשמע מכפילות הלשון "צדק" שיש לו לדיין לדקדק היטב בדברי העדים ולחקור ולדרוש.

הא כיצד תתיישב הסתירה הנראית, לכאורה, בדברי הכתובים?

הצליח להערים על העדים, ולהטעותם, ולהשיאם להעיד לטובתו, והעדים עצמם הינם כשרים. והרא"ש בתשובותיו הוסיף, שאם בעל הדין אינו רוצה להשיב לשאלות כהלכה אלא משיב תשובות "גנובות", כדי שלא יוכל הדיין לעמוד על אמיתת הדין, הרי זה דין מרומה.

24. יד רמה, טור ושולחן ערוך סימן טו.

25. לפי רש"י.

23. "דין מרומה", הוא כאשר בית דין מכירים בתובע זה שהוא רמאי, או מבינים שיש טענה של רמאות בדבריו, גם אם אין להם הוכחה לכך. רש"י. והתוס' כתב שאינם יודעים בודאות שיש כאן רמאות. והר"ן כתב שזו היא גם כונת רש"י. והרמב"ם הוסיף שכל דין אשר לבו של הדיין נוקפו שיש בו רמאות, או שאין דעתו סומכת על דברי העדים, אף על פי שאינו יכול לפסלם, או שדעתו נוטה שבעל דין זה הוא רמאי והוא

ואחד לפשרה.

כיצד מצינו שיש לרדוף אחר הצדק של הדין, וכיצד יש לרדוף אחר הצדק של הפשרה?

כגון אם היו שתי ספינות עוברות בנהר במקום צר, ופגעו ונפגשו זה בזה. אם עוברות שתיהן יחד במעבר הצר, שתיהן טובעות. ואם יעברו בזה אחר זה — שתיהן עוברות. וכן שני גמלים שהיו עולים במעלות בית חורון, על מדרון של הר תלול, ופגעו ונפגשו הגמלים במעלה ההר זה בזה. אם עלו שניהן יחד, שניהן נופלין, יתדרדרו שניהם למטה, בזה אחר זה — שניהן עולין.

הא כיצד יש לנהוג?

אם היה המפגש בין ספינה טעונה וספינה שאינה טעונה — תידחה הספינה שאינה טעונה מפני טעונה.

ואם היתה ספינה אחת קרובה להגיע למחוז חפצה, וספינה אחרת שאינה קרובה — תידחה קרובה מפני שאינה קרובה.

וזהו הצדק של הדין.

אבל, אם היו שתיהן קרובות, או היו שתיהן רחוקות — אז הטל פשרה ביניהן, ומעלות שבר זו לזו. שאחת מהן תעבור ראשונה, והשניה תדחה, אך הראשונה תשלם פיצוי לשניה על עיכוב הזמן.

וזהו הצדק של הפשרה.

ומביאה הגמרא ברייתא ובא לימוד נוסף הנלמד מהפסוק הזה:

תנו רבנן: "צדק צדק תרדף" — הלך אחר בית דין יפה. יש לו לאדם להגיש את תביעת דינו בבית הדין המעולה ביותר שבסביבתו.

הלך אחר בית דינו של רבי אליעזר ללוד, שם ישב בית דינו. או הלך אחר רבן יוחנן בן זכאי למקום הנקרא "ברור חיל".

וכיון שהזכירה הגמרא את המקום "ברור חיל", היא מביאה ברייתא אחרת המספרת כיצד נהגו בברור חיל בשעת השמד:

תנא: בשעת השמד, כאשר גזרו הגויים שלא למול, היו היהודים מפרסמים את קיום מצות המילה על ידי סימנים מוסכמים, וכך ידעו הכל על המשתה של ברית המילה, והיו באים לשם.

כאשר היו נשמע קול ריחים במקום הנקרא "בורני", היה הדבר לאות על קיום מצות המילה והמשתה אחריה, כי קול הריחיים מזכיר את שחיקת הסממנים לרפאות בהם את התינוק הנימול. והיה הדבר לאות, כאילו היה הכרוז מכריז: **שבוע הבן! שבוע הבן!** דהיינו, ברית המילה, הנעשית ביום השמיני, לאחר שחלף שבוע ימים מזמן הלידה.

ואם היה אור הנר נראה ביום בברור חיל⁽²⁶⁾ — הרי זה סימן כאילו עמד הכרוז והודיע: **משתה של ברית מילה מתקיים שם! משתה שם!**

תנו רבנן: "צדק צדק תרדף", הלך אחר חכמים לשיבה:

הישיבה היתה מקום הועד של חכמים, ושם גם היה יושב בית דין יפה, ולכן יש ללכת

26. או שהיו נראים נרות רבים. רש"י

אמר ליה עולא: והא חסמינן להו! אם נכחיש את נאמנותם, הרי אנו חוסמים אותם בכך מלהעיד עדותם, ויחזרו בהם מיד תוך כדי דיבור, ותבטל העדות, ולא נוכל לחייב אדם שחייב מיתה בעונש המגיע לו.

אך תמהה הגמרא על טענתו של עולא: וליחסמו! אכן יש לנו לגרום לחסום עדותם, ויחזרו בהם!

מי לא תניא, האם לא שנינו שכך צריך לעשות?

דתניא, רבי שמעון בן אליעזר אומר: מסייעין מעבירים את העדים לפני קבלת עדותם, ממקום למקום, שבכל פעם אומרים להם לבוא ולהעיד במקום אחר, כדי שתיטרף דעתן, ויחזרו בהן.

ותמהה הגמרא על התמיהה: מי המי? הרי התם, שם כברייתא, כאשר דוחים את העדים ממקום למקום לפני קבלת העדות, הרי רק ממילא קא מידחו העדים, ולא נדחים בידיהם. כי לפני קבלת העדות לא מוטלת החובה על בית דין לקבל עדותם, ולכן מותר להם לגרום, בדרך של "ממילא", שלא יעידו העדים לחייב אדם מיתה.

אבל **הכא**, כאן שכבר התקבלה עדותם בבית דין, הרי אם נפתח בזכות ונערער את נאמנותם כדי שיחזרו בהם מעדותם, קא דחינן להו בידים!⁽²⁸⁾

ב. אלא, אמר עולא: הכי אמרינן הדיינים לנידון [כדי לפתוח בזכות]: האם יש לך

אחר רבי אליעזר ללוד, לפי ששם היתה הישיבה שבאיזור. אחר רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל. אחר רבי יהושע לפקיעין. אחר רבן גמליאל ליבנא. אחר רבי עקיבא לבני ברק. אחר רבי מתיא לרומי. אחר רבי חנניה בן תרדיון לסיבני. אחר רבי יוסי לציפורי. אחר רבי יהודה בן בתירה לנציביין. אחר רבי יהושע לגולה, בפומבדיתא,⁽²⁷⁾ אחר רבי לבית שערים.

ואם יש צורך לדון בסנהדרי גדולה, הלך אחר חכמים, סנהדרי גדולה, ללשכת הגזית.

שנינו במשנה: דיני ממונות פותחין בין לזכות בין לחובה, דיני נפשות פותחין לזכות ואין פותחין לחובה:

ודנה הגמרא: אם קיבלו הדיינים בדיני נפשות את העדות, ודרשו וחקרו את העדים, ועתה הם באים לשאת ולתת בדבריהם, וצריכים הם לפתוח בזכות, כמבואר במשנה, **היכי אמרינן**, מה אומרים עתה הדיינים לעדים כדי לפתוח בזכות?

ומביאה הגמרא כמה דעות של אמוראים:

א. אמר רב יהודה הכי אמרינן להו לעדים המעידים לחובת הנידון: **מי יימר בדקאמרייתו?** מי יאמר לנו שאכן כך הוא כדבריכם, ולא באתם הנה בעצה אחת ביניכם לחייב את הנידון מיתה?! ובכך הם פותחים פתח של זכות, בהרתיעם את העדים במלים הללו, כשאנו נותנים להם להביין כאילו הם אינם נאמנים בעדותם.

27. שעיקר ישיבת בבל היתה שם. רש"י.

28. והתורה אמרה "ובערת הרע מקרבך" רש"י. דהיינו, לאחר שכבר נתקבלה העדות, מוטלת על

עדים להזימה?

ובכך אין אנו דוחים את העדים, ואין העדים חוזרים בהם אם הם עדי אמת. שהרי יודעים הם שהוא לא יכול להזימם. אך מאידך, יש בכך פתיחה לצד זכות, לפי שמעוררים בית הדין את הנידון לחזור אחרי עדים שיוכלו להזים את העדים המעידים נגדו, ואז הוא ינצל מהעונש שלא מגיע לו.

אמר ליה רבה, תמה רבה על הסברו של עולא, ואמר לו: וכי פותחין בזכותו של זה הנידון, שהעידו עליו שחייב מיתה, על ידי שמעוררים אותו להביא עדים מזימים שיזימו את העדים הראשונים, בשעה שהיא חובתו של זה? הרי לגבי העדים, דבר זה הוא פתיחה לחובתם, כי אם יבואו עדים אחרים ויזימום, הם יהיו חייבים מיתה, ומה טעם יש לפתוח בזכותו של זה, לחזור אחרי עדי הזמה, בשעה שהיא חובתו של האחר!?

ותמה עולא: **ומי היא "חובתו" מדוע הזמת העדים בשלב הזה, שעדיין לא פסקו בית הדין את דינו של הנידון, נחשבת כדבר שהוא לחובתם? והרי אם יזימום מיד עתה, הם לא ייענשו בעונש של עדים זוממים, שהרי —**

והתנן במסכת מכות: אין עדים זוממין נהרגין, עד שיגמר הדין! —

אמר לו רבה: **אנא, הכי אמינא, כך תמהתי ואמרתי: אילו שתיק האי, הנידון, עד דמיגמר דיניה, ומייתי עדים אחרים, ומזימ להו לעדים שזממו לחייבו מיתה, הרי היא ליה חובתו של זה! ולכן אין לנו לפתוח**

אפילו עתה בזכותו של זה, הנידון, ללמדו לחזור אחרי עדי הזמה, כיון שיתכן שבסופו של דבר, זה יהיה חובה לזה, לעדים שבאו לחייבו מיתה.

ג. אלא, אמר רבה, הכי אמרינן ליה בית דין לנידון: האם יש לך עדים להכחישן? ודבר זה אינו לחובת העדים הראשונים, כי עדות מוכחשת רק בטילה, אך לא מענישים את העדים עליה.

ד. רב כהנא אמר: כך פותחים הדיינים בזכות, ואומרים לעדים: מדבריכם נזדכה פלוני. שלפי ראות עינינו, לא נחייבו מיתה על פי דבריכם, אלא סופו לצאת זכאי. ודברים אלו כשלעצמם הם הפתיחה בזכות.

ה. אבוי ורבא, דאמרי תרוייהו, אמרינן ליה בית דין לנידון: אי לא קטלת, אם אכן לא הרגת נפש, לא תדחל, אין לך ממה לירא, כי תצא זכאי בדינך!

ו. רב אשי אמר: כך פותחים בזכות, שמריזים בית דין ואומרים: כל מי שיודע לו לנידון הזה ללמד עליו זכות, יבא וילמד עליו.

תניא כוותיה דאבוי ורבא.

דתניא, **רבי אומר: נאמר בכהן את האשה במי סוטה, שגם שם מדובר בענין של נפשות, שאם זינתה האשה הרי היא מתה משתיית המים [במדבר ה]:**

"אם לא שכב איש אותך, הינק! ואם לא שטית", וגומר.

בית דין החובה לבער את הרע, ואסור להם לדחות את העדים בידיים.